

УДК [342.72/.73:[614:173.4]](44)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.14>

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ПЕРЕРИВАННЯ ВАГІТНОСТІ: ФРАНЦУЗЬКИЙ ДОСВІД

Якубенко Дар'я Леонідівна,

аспірантка кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено перспективам закріплення норми про право на переривання вагітності на рівні тексту Основного Закону. Звернуто увагу на необхідність такого закріплення, викладено аргументацію щодо доцільності такого закріплення та проаналізовано міжнародний досвід з проблематики репродуктивних прав і свобод людини. У статті досліджується питання захисту і реалізації репродуктивних прав і свобод, зокрема детально розглядається право на переривання вагітності, яке визначається цією статтею як невід'ємне право жінки самостійно розпоряджатися своїм тілом та переривати вагітність за власним бажанням на будь-якому дозволеному з медичної точки зору терміні. Метою статті є дослідження питання закріплення такого репродуктивного права, як право на переривання вагітності на рівні тексту Конституції. Зокрема, цією статтею розглянуто ініціативу закріплення такого права, як право на аборт, на рівні тексту Конституції Франції. У цьому дослідженні подібне закріплення розглядається як посилена гарантія захисту права на переривання вагітності та виступає превенцією від імовірної узурпації цього права державою, її органами та їх посадовими особами. Закріплення права на аборт на рівні тексту Конституції виступає гарантією неможливості скасування цього права наступними поколіннями влади. Своєю чергою феномен повної або часткової заборони абортів як форми реалізації права репродуктивного вибору жінки розглядається цією статтею як порушення конституційного та міжнародного права. Так, цим дослідженням детально проаналізовано скасування тріумфального рішення Верховного Суду США по справі 1973 року *Ро проти Вейда*. У статті наводяться аргументи, які доводять, що подібне скасування фактично прокладає шлях для окремих штатів до заборони процедури абортів, що, своєю чергою, є нічим іншим як скасуванням самого конституційного права на аборт.

Ключові слова: репродуктивні права, соматичні права, конституційне право, право на аборт, право на переривання вагітності, конституціоналізація права, Конституція Франції, Франція.

Yakubenko Daria. Enshrining the right to abortion in the constitution: the example of France

The article is devoted to the prospects of enshrining the right to abortion at the level of the text of the Constitution. Attention is drawn to the necessity of such an enshrining. Article gives the argumentation regarding the expediency of such enshrining is presented, and analyzes the international experience in the issue of reproductive rights and freedoms. The article examines the issue of protection and realization of reproductive rights and freedoms, in particular the right to abortion, which is considered by this article as an inherent right of a woman to independently dispose of her body and terminate a pregnancy by her own will at any time that is allowed from a medical point of view. The purpose of the article is to study the issue of enshrining such a reproductive right as the right to abortion at the level of the text of the constitution. This article examines the initiative to enshrine the right as a right to abortion at the level of the text of the French Constitution. In this study, such an enshrining is considered as a strengthened guarantee of the protection of the right to abortion and acts as a prevention against the possible usurpation of this right by the state, its government bodies and their officials. Enshrining the right to abortion at the level of the text of the constitution is a guarantee of the impossibility

of cancelling this right by subsequent generations of power. On the other hand, the phenomenon of a complete or partial ban on abortion as a form of exercising a woman's right to reproductive choice is considered a violation of constitutional and international law. Thus, this study analyzed in detail the reversal of the US Supreme Court's triumphant decision (1973) Roe v. Wade case. Hence proved, such a repeal has been shown to effectively pave the way for individual states to ban abortion procedures, which is nothing more than the repeal of the constitutional right to abortion itself.

Key words: *reproductive rights, somatic rights, constitutional law, right to abortion, constitutionalization of law, Constitution of France, France.*

«Права жінок – це завжди крихке завоювання» – ці слова президента Франції Еммануеля Макрона надзвичайно влучно характеризують увесь шлях боротьби жінок за доступ до репродуктивних прав та їх реалізацію.

Липень 2022 року відзначився досить революційною подією у царині захисту репродуктивних прав – Європейський парламент ухвалив резолюцію, текст якої рекомендує Європейській Раді внести право на переривання вагітності до статті 7 Хартії основних прав ЄС. Так, країни ЄС повинні гарантувати доступ до безпечної, законної та безкоштовної процедури, пов'язаної з абортom. Текстом цієї резолюції депутати Європейського парламенту виразили заклик до держав-членів союзу декриміналізувати аборти, а також усунути правові, фінансові, соціальні та практичні обмеження, які все ще перешкоджають доступу до процедури в деяких державах-членах.

Необхідно нагадати, що для ухвалення зазначеного рішення необхідна згода представників усіх країн, оскільки в Європейській Раді діє принцип однакості. Але в низці європейських державах аборти мають обмеження на законодавчому рівні – у Польщі переривання вагітності майже повністю заборонене. Так, з часів 1993 року у Польщі заборонено переривання вагітності за власним бажанням жінки. Серед винятків, коли дозвіл на аборт передбачено законом, були генетичні вади плоду, вагітність, що стала наслідком зґвалтування або сексуального зв'язку, що має характер інцесту, загроза життю та здоров'ю матері. Проте у 2020 році Конституційний трибунал Польщі ухвалив рішення про те, що переривання вагітності з причин генетичних вад плоду не відповідає нормам Конституції про охорону життя, ґрунтуючись на тезі про те, що «Конституція Польщі захищає

права людини не з моменту народження, а з моменту зачаття». Подібне мало своїм наслідком скасування відповідно наявної норми і ще більш вичерпний перелік винятків, що дозволяють жінкам хоч за якихось умов реалізувати своє репродуктивне право. Це регресивне рішення Конституційного трибуналу стало свідченням того, що «не лікар, а прокурор сьогодні веде вагітність у Польщі» [7].

Проте маємо і прогресивний приклад серед держав-членів ЄС. Зокрема, цікаво розглянути шлях Франції, влада якої цього року зазначила сенсаційний намір закріпити норму щодо права на аборт у Конституції. Так, право на аборт стане першим репродуктивним правом, закріпленим безпосередньо в тексті основного закону Франції.

Питання вивчення права на аборт та його місця серед конституційних прав людини ніколи не втратить своєї актуальності, та разом із тим ситуація із заборною реалізацією цього права та відсутністю доступу до нього надзвичайно загострює актуальність цього дослідження.

Матеріалами цього дослідження постають нормативно-правові акти, що спрямовані на регулювання репродуктивних прав людини у Франції та США, судова практика Європейського суду з прав людини, резолюції Європейського парламенту та напрацювання наукової доктрини.

Серед учених, що опікуються станом репродуктивних прав людини та детально досліджують питання права на аборт, доцільно виділити А. Гавловську, М. Громовчук, І. Горелик, Т. Гурську, О. Єднак, А. Мерник, В. Лисікову.

Питання права на аборт було і залишається дискусійною темою, і погляди вчених на цю проблему часто залежать від культурних, політичних та етичних факторів. Найпоширеніша точка зору полягає в тому, що аборт, особливо на ранніх стадіях вагітності, є виключним питанням

репродуктивних прав і тілесної автономії, і що жінки мають право приймати власне рішення щодо свого репродуктивного здоров'я та благополуччя.

Так, професор філософії та директор Центру людських цінностей Принстонського університету Вільям Х. Філер, висловлюючись на цю тематику, зазначає, що «за деяких обставин моральний обов'язок захищати здоров'я та благополуччя вагітної жінки може переважати над моральним обов'язком захищати життя плоду, який ще не життєздатний».

Цю точку зору змістовно доводять дані досліджень громадської охорони здоров'я, які показують, що безпечний і законний доступ до абортів важливий для здоров'я та благополуччя жінок і що обмеження на аборти можуть призвести до шкідливих наслідків, таких як небезпечні аборти, материнська смертність та проблеми з психічним здоров'ям. У науковій та біоетичній спільноті також панує думка, що заборона абортів може посилити наявну расову та етнічну нерівність у здоров'ї. На підтвердження зазначеного директор Національного інституту здоров'я Френсіс Коллінз говорить, «питання моралі стосується прав жінок, і якщо питання полягає в тому, чи повинна жінка мати право сама визначати, що вона хоче робити щодо своєї вагітності, то, на мою думку, вона має це право».

Протилежна ж точка зору полягає в тому, що плід – це унікальне людське життя, яке заслуговує на захист з моменту зачаття, і що аборт є морально-етичною проблемою, яка вимагає ретельного розгляду прав як жінки, так і плоду.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод не містить у своєму тексті регламентації ані питання моменту виникнення права на життя, ані питання моменту початку правової охорони життя. Таким чином, Конвенція надає кожній державі автономію у вирішенні цього питання. Та, звертаючись до практики ЄСПЛ, вбачаємо, що початком життя, на думку Суду, слід вважати саме момент фізичного народження людини, а не її зачаття.

Говорячи про стан регулювання питання переривання вагітності в Україні, можна відзначити, що українське законодавство передбачає можливість штучного переривання вагітності за бажанням жінки, яке може

бути проведене на терміні вагітності до дванадцяти тижнів, а у передбачених законом випадках – до двадцяти двох тижнів [12].

Для більш детального аналізу стану цієї сфери на вітчизняному рівні можна згадати висновок Комітету ВРУ з питань охорони здоров'я з проєкту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо права лікаря на відмову від проведення процедури переривання вагітності через міркування совісті, що містить пропозицію щодо створення окремого реєстру медичних працівників, які мають певні заперечення совісті щодо провадження тих чи інших видів медичного втручання. На теперішньому етапі розвитку законодавства не передбачено права на відмову від проведення процедури абортів для лікаря-гінеколога через його світоглядні чи релігійні погляди. Та можна наголосити на необхідності закріплення такого права, аби уникнення порушення медичними працівниками права на аборт осіб, які виявили бажання реалізувати таке право. Таким чином, було б доцільно закріпити норму про те, що особа, яка має намір отримати медичну послугу із переривання вагітності і звернутися до медичного закладу, зможе завчасно отримати інформацію про лікарів-гінекологів цього медичного закладу, які займаються наданням відповідної медичної послуги. Така можливість сприятиме гарантованому отриманню медичної допомоги та водночас будуть дотримані права лікаря-гінеколога на свободу совісті та релігійні переконання. Звертаючись до міжнародного регулювання цього питання, слід зазначити, що відповідно до Декларації стосовно медичного абортів, що була прийнята на 24-й Всесвітній медичній асамблеї 1970 року, медичний працівник, який через свої погляди не може виконувати процедуру переривання вагітності, може відмовитись від проведення такої процедури, забезпечивши продовження медичної допомоги іншим лікарем.

Знаковою подією для юристів-теоретиків та практиків, які відстоюють позицію захисту репродуктивних прав та наголошують на неможливості перешкоджати жінкам у реалізації цих прав і зокрема у реалізації права на аборт, стала заява Президента Франції щодо подачі до парламенту законопроєкту про зміну Конституції.

Так, ідеться про такі слова, які можуть бути додані до тексту Конституції Франції після того, як їх затвердять сенатори: «Жодна жінка не може бути позбавлена права на переривання вагітності» [1].

Поточне французьке законодавство вже гарантує право на аборт, але факт додавання цього права до тексту Конституції ускладнить будь-яку процедуру скасування цього права для наступних поколінь влади.

Станом на зараз право на аборт у Франції захищено «законом Вуаль», який був прийнятий у 1975 році і названий на честь міністра охорони здоров'я того часу Сімони Вей. Проте громадські активісти, які закликають до більш ефективного захисту репродуктивних прав у Франції, стверджують, що цього закону не досить, і жінки, які прагнуть реалізувати свої репродуктивні права, непоодинокі стикаються із труднощами на різних етапах [4].

Листопад 2022 року відзначився 50-ю річницею судової справи, яка стала ґенезою процедури декриміналізації абортів у Франції. У цю визначну дату офіс Президента Франції Е. Макрона оприлюднив заяву, у якій містився такий текст: «Через півстоліття після цієї великої перемоги кількох жінок для всіх інших Президент знову підтверджує свою прихильність до цього великого завоювання їхньої свободи. У той час, коли так багато жінок по всьому світі все ще позбавлені цього права, коли держави забирають це право в жінок або оспорюють його, Франція продовжуватиме невтомно захищати його та підтримувати тих, хто в усьому світі бореться за його отримання» [1].

Поштовхом до проголошення наміру закріпити право на аборт у тексті Конституції Франції став факт того, що Верховний Суд США проголосував за скасування історичного рішення 1973 року по справі Ро проти Вейда, згідно з яким право на аборт вважалось конституційним, тим самим послаблюючи доступ до права на аборт для американських жінок.

У знаковій справі Ро проти Вейда 1973 року Верховний Суд постановив сімома голосами проти двох, що право жінки на переривання вагітності захищене Конституцією США. Таким чином, зазначене рішення надало американським жін-

кам абсолютне право на аборт у перші три місяці (триместр) вагітності. Протягом 2-го триместру аборт дозволяється за певного регулювання з боку держави та з дотриманням умов забезпечення безпеки для здоров'я жінки; протягом 3-го триместру аборт дозволений лише у випадку, коли вагітність несе пряму загрозу життю чи здоров'ю жінки. Таке рішення ґрунтувалося на Чотирнадцятій поправці до Конституції США, яка забороняє ухвалення будь-яким штатом дискримінаційних законів, які тим чи іншим чином обмежують ті чи інші права громадян [3].

Факт скасування рішення по справі Ро проти Вейда фактично прокладає шлях для окремих штатів до заборони процедури абортів. Таким чином, ми можемо говорити про реальний ризик того, що половина штатів США введе нові обмеження чи заборони. Тринадцять з них станом на зараз уже прийняли так звані тригерні закони, які автоматично забороняють аборти. Згідно з дослідженням медичної організації Planned Parenthood, після рішення Верховного Суду очікується, що доступ до абортів буде втрачено для 36 мільйонів жінок репродуктивного віку по всій території США [2]. Зокрема, журналістські розслідування BBC уже підтверджують факт того, що після оприлюднення рішення двері в кімнату для пацієнтів клініки для проведення абортів у місті Літл-Рок, штат Арканзас, були зачинені, а жінок, попередньо записаних на проведення процедури переривання вагітності, попросили піти [2].

Президент США Джо Байден, своєю чергою, назвав це «трагічною помилкою» і закликав штати займатися розробкою та подальшим прийняттям відповідних законів, які захищатимуть репродуктивні права американських жінок у кожному штаті, та, зокрема, дозволятимуть процедуру абортів. Президент США зазначив, що «Верховний Суд чітко позбавив американський народ свого конституційного права. Йдеться не про обмеження, а саме про позбавлення. Міністерство юстиції США захищатиме будь-яку жінку, яка їде в інший штат для того, щоб зробити аборт, а Міністерство охорони здоров'я та соціальних служб подбає про наявність ліків для проведення такого абортів» [6].

З аналізу поточної ситуації в країнах, де існує заборона на аборти, та й власне із самих слів американського Президента, заборона права на аборт матиме своїм прямим логічним наслідком так званий абортний туризм. Жінки, що мешкають у штатах, в яких існує законодавча заборона на аборти, будуть вимушені їхати до інших штатів або навіть інших держав, де вони таки зможуть розраховувати на отримання потрібної їм медичної послуги.

Відповідною реакцією з боку Європейського Союзу на скасування зазначеного рішення став офіційний заклик до Конгресу США щодо необхідності ухвалити законопроект, який би захищав аборти на федеральному рівні.

Отже, розглядаючи скасування зазначеного рішення як поштовх до закріплення права на аборт у тексті Конституції Франції, повертаємось до аналізу подальшої ретроспективи французького законодавчого процесу з цього питання. Так, зазначаємо, що у листопаді депутати Національної асамблеї більшістю проголосували за цю пропозицію та, зрештою, законопроект було передано до Сенату Франції. Своєю чергою сенатори проголосували «за» 14 голосами, проте додали поправку, щоб до тексту Конституції також було внесено таке речення: «Закон визначає умови, за яких реалізується свобода жінки переривати вагітність».

Таким чином, законопроект має бути повторно проголосований у зміненому вигляді обома палатами парламенту Франції, після чого буде винесений на референдум. Говорячи про конституційний процес у Франції, доцільно пояснити, що для зміни тексту Конституції Франції є два методи, і обидва вимагають участі парламенту. Перший вимагає схвалення Президента, а також схвалення обох палат парламенту (Національної асамблеї та Сенату), після чого – схвалення остаточного тексту більшістю у три п'ятих двох парламентів. Іншим варіантом є безпосередньо референдум, проте застосування процедури референдуму у Франції можливе лише після того, як обидві асамблеї проголосують «за».

Презюмуючи подальше схвалення цієї ініціативи та закріплення права на аборт на рівні тексту Конституції Франції, ми можемо відзначити це надзвичайно прогресивним рішенням, що матиме вагомий наслідок не лише для самої Франції, а й для інших держав світу.

Зокрема, ми можемо говорити про своєрідну загальну превенцію, про прецедент, який стане прикладом для подальшого внесення права на аборт до текстів конституцій інших держав, що буде чи не найкращим розвитком стратегії фактичного захисту репродуктивних прав людини.

Закріплення репродуктивних прав людини, зокрема, таких як право на аборт, у тексті Основного закону є найвищою гарантією непохитності цих прав. Саме таке закріплення є реальним захистом права від можливої (й імовірної) узурпації права з боку держави, в особі її владних органів та їх посадових осіб.

Яскравим прикладом того, наскільки незахищеними є права, закріплені лише у поточному законодавстві, а не у тексті Конституції, є рішення Верховного Суду США від червня 2022 року, яке дозволило штатам приймати рішення щодо введення додаткових заборон на проведення абортів, себто фактично Верховний Суд США скасував конституційне право на аборт, яке попередньо визнав.

Саме тому так доцільно вести мову про превентивне гарантування права на аборт, надавши йому посилені гарантії дотримання, гарним прикладом чого є ініціатива Франції закріпити право на аборт на рівні тексту Конституції. Позаяк, як влучно зазначає Президент Франції Еммануель Макрон, «це закріпить свободу жінок вибирати аборт і стане урочистою гарантією того, що ніщо ніколи не зможе обмежити або скасувати це право, оскільки воно стане незворотним» [4].

Отже, процедура закріплення права на аборт на рівні тексту Основного закону наділяє це право підвищеною стабільністю, яка притаманна кожній правовій нормі, закріпленій безпосередньо текстом Конституції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Macron says will put right to abortion in French constitution in 'coming months'. France 24. 2023. URL: <https://www.france24.com/en/france/20230308-macron-says-will-put-right-to-abortion-in-french-constitution-in-coming-months> (дата звернення: 01.08.2023).
2. Roe v Wade: US Supreme Court ends constitutional right to abortion. BBC. 2022. URL: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-61928898> (дата звернення: 01.08.2023).
3. Roháč I., Громовчук М.В. Право людини на життя: питання доктринального тлумачення. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2017. Випуск 44. Том 1. С. 40–42.
4. France moves closer to inscribing the right to abortion in constitution. *The local*. 2022. URL: <https://www.thelocal.fr/20221110/france-takes-first-step-toward-inscribing-right-to-abortion-in-constitution> (дата звернення: 01.08.2023).
5. Верховний суд США скасував рішення щодо права на аборт – Байден відреагував. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3514559-verhovnij-sud-ssa-skasuvav-risenna-sodo-prava-na-abort-bajden-vidreaguvav.html> (дата звернення: 10.08.2023).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) з протоколами до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 07.08.2023).
7. Смерть через заборону абортів: чому Польща знову піднялася на антиурядові протести. *Європейська правда*. 2021. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/9/7130010/> (дата звернення: 08.08.2023).
8. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину: Конвенція про права людини і біомедицину та додаткові протоколи до неї. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334_ (дата звернення: 15.08.2023).
9. Принципи медичної етики. Резолюція 37/194 Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_285 (дата звернення: 15.08.2023).
10. Декларація про політику в царині дотримання прав пацієнтів в Європі. Європейська нарада з прав пацієнтів. Амстердам, 1994 р. *Права людини в системі взаємин «лікар-пацієнт» у відкритому суспільстві. Серія «Бібліотека сімейного лікаря»*. Випуск 1 (12.2000). Київ : «Медицина України», 2000.
11. Європейська хартія прав пацієнтів. Активна громадська мережа у співпраці з громадськими організаціями з 12 різних країн ЄС. URL: <http://cop.healthrights.org/ru/teaching/51/European-charter-of-patient-s-rights> (дата звернення 10.08.2023).
12. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 01.08.2023).